

İktisadî Bir Bilim Dalı Olarak 'Finans'ın Bilim Felsefesi Perspektifinden Eleştirisi

SERDAR BENLİGİRAY*
serdarbenligiray@anadolu.edu.tr

Özet: Finansın esas olarak teknik bir alan olduğu, bilim olarak 'finans'ın ise, daha çok iktisat ve doğa bilimlerinin yöntemsel desteği ile var olduğu söylenebilir. İnsan yarattığı olduğunu inkâr eder yapısına rağmen, sosyal bilimlerin bir alt dalı ve uzantısı olarak 'finans'ın iktisat içindeki kökleri ve sınırları belirlidir: Malların üretimi, paylaşımı ve tüketimi gibi geniş süreci inceleyen 'iktisat'ın bir aracı ve inceleme alanı olan para ve piyasaya odaklanır. Bu çalışma temellerini iktisat biliminden alan 'finans'ın sosyal bilimlerdeki kavram ve tartışmalar bağlamında eleştirel bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, bilim felsefesindeki ilgili tartışmalara referansla, önce 'finans'ın içinde yer aldığı sosyal bilim ve etkileşimde olduğu iktisat bilimi üzerinde durulmuş, daha sonra finans'ın bilimsel açıdan konumu ve sorunları değerlendirilmiştir. Son olarak da 'finans'ın kendi geleceğine dair bir öngörü elde etmesine yönelik olarak farklı yaklaşım ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Bilim felsefesi, Sosyal bilim felsefesi, İktisat, Finans

Giriş

Günlük yaşamda toplumların tüm bireylerince alınan ve tüm bireyleri etkileyen kararlar temel olarak ekonomik kararlardır. En azından, çağımızda böyle yorumlanmaktadır: Çoğu zaman bireyler, mübadelede bulunmak için ilişki kurarlar ve toplumsal yapılar, aile kurumundan devlete kadar bu ilişki çerçevesinde şekillenir. Bu da ekonominin toplumsal yaşamın merkezinde yer aldığını gösterir.

Ekonomi kelimesinin kökeni Yunanca ev idaresi anlamına gelen "oikos-nomos"tur. Aynı anlamda kullanılan "iktisat" Arapçada tasarruf demektir (Emiroğlu, Danişoğlu ve Berberoğlu, 2006, s. 222). Buradan da anlaşılacağı üzere, ekonomi, bilimsel olsun olmasın bireylerin tümünü ilgilendiren ve tümünün bir fikre sahip olduğu bir alandır. Finans ise, malî, parasal, para ticaretine ilişkin olan manasındadır. Bu tanımla 'finans', ekonominin yukarıda belirtilen genellik özelliğini haiz olmakla birlikte 'ekonomi'nin bir türeyeni olarak değerlendirilebilir. Ekonomi, dünyadaki üretim, dağıtım, tüketim süreçlerini ve bu süreçler içinde bireylerin, kurumların, toplumların davranışlarını inceleyen sosyal bilim dalıdır. Bir sosyal bilim olarak tarihi, siyasi, sosyal, kültürel gelişmelere bağlantılıdır. Mevcut ekonomik düzen içerisinde, parasal mübadelelerin ve piyasaların oluştuğu yapıda finans, ekonominin temel işleyişinde bir araç, ekonomik ilişkileri yansıtan bir ayna olarak görülebilir.

Finansın, ekonominin işleyişinde yordamsal bir araç oluşu ve ayna benzetmesi, aslında onun edilgen yapısının bir temsili olarak, çoğunlukla iktisat olmak üzere diğer sosyal unsurların tahakkümü altında bulunduğu ima edilmesi şeklinde algılanabilir. Bu durumda bilimsel çalışma alanı olarak 'finans'ın, 'iktisat bilimi'nden ve diğer sosyal bilimlerden ayrı ele alınmayacağını söylemek mümkündür.

*Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı.

Modern halini aldığı 1950’li yıllardan itibaren finans, temel olarak, işletme yaklaşımı ve iktisat yaklaşımı olarak iki koldan ilerlemiştir. İşletme okulu yaklaşımı mikro-normatif olarak adlandırılan alanlar üzerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımda, karar vericinin (yatırımcı veya şirket yöneticisi vb.) verim, hissedar getirisi veya piyasadaki menkul kıymetlerin beklenen getirisi gibi bir hedef fonksiyonu maksimize etmesi ile ilgilenilir. İktisat yaklaşımının izleyicileri ise, amaçlarının işin nasıl daha iyi yapılacağıyla ilgilenmek olmadığını belirten Alfred Marshall’ın sözünü ilke edinerek konuya makro-normatif olarak yaklaşmaktadır. Mikro değişken kümelerinden bir kısmını ele alarak piyasa fiyatının oluşumu gibi açıklamaları çıkarsamaya çalışmaktadırlar. Bu açıklamalar ile birlikte, her iki yaklaşım da, teste tabi tutulabilen hipotezler geliştirerek pozitivist olma iddiasını taşımaktadırlar. Finans makaleleri finans yazınının başından itibaren iki kısımdan meydana gelir: İlk olarak modelin sunulması ve ardından da model ile tutarlı gerçek dünya verileri ile desteklenmesi (ki bu da şaşırtıcı değildir çünkü eğer başka türlü olsaydı, makaleler editörler tarafından yayınlanmazdı) (Miller, 1999, s. 95).

Makro ve mikro alanda yapılan finans incelemelerinin her ikisi de pozitivist yaklaşım olarak ele alınmıştır (Miller, 1999, s. 96). Finans alanında gerçek manası ile “normatif” düşüncelerin ise çok daha eskilere, antik çağ filozoflarına kadar uzandığı Yılmaz (2006) tarafından belirtilmiştir. Filozofların işletme finansını ilgilendiren düşünceleri genel olarak işletme varlıklarının yönetimi, kefalet, faiz, kâr ve kârlılık, paranın değeri ve korunması, giderler ve gelirler dengesi, maliyet azaltma, borç ödeme zamanlaması, bankacılık, yöresel bankacılık, kreditorlük, sermaye artışının kâr ve faiz hadlerini düşüreceği, stopaj vergilerinin azaltılmasının gider azalışı ve dolayısıyla kâr artışı yaratacağı, stokların önemli fonlar olduğu, teşviklerin önemi, işadamları tarafından kârlı satış yapmanın üretilen ürünün topluma yararlı olmasına tercih edildiği, sabit-değişken sermaye ayırımı, fazla değer ve kâr ayırımı ve finansal kriz ile ilgilidir (Yılmaz, 2006, s. 181).

Sosyal yaşamın iktisadî işleyişine kök salmış, yüzyıllardır düşünürlerin ilgisini çekmiş ve son yarım yüzyılda belirginleşmiş bir bilim alanı olarak finans tutarlı, bütünsel ve değişmez modeller üretebilmekte midir? Toplumların iktisadî hayatına uygun yapıların oluşumunda bilimsel manada etkin rol oynamakta mıdır? Makalede, bu soruların cevabı aranırken ‘finans’ın temel dayanağı olan iktisat bağlamında bir bakış geliştirmek için öncelikle bilimin gelişimi ve mevcut bilim anlayışı içinde sosyal bilimlerin yeri incelenmiş, sonrasında ‘finans’ın bir bilim olarak konumu ele alınmıştır.

Bilim Düşüncesi ve Modern Bilim

Modern bilimi anlamlandırmak için bilim düşüncesinin geçirdiği aşamaları, dallanmaları ve kavramları gözden geçirmek faydalıdır. Antik çağdan bu yana süregelen tartışmalardaki kavramlar değişkenlik gösterse de, güncel bilim kavramına ulaşana değin belli başlı noktalar her zaman ön planda olmuştur. Grekler, -varlık bilgisi- doğa alanı (*pyhsei*) ve doğal olan *Theoria* ile toplumsal olarak (*thesei*) insanların koymuş olduğu ilkeler ile oluşan -oluş bilgisi- *Historia* ayırımını yapmışlardır. Diğer önemli nokta, *Theoria* (varlık bilgisi) ile *Emperia* (oluş bilgisi) ayırımı olmuştur. Orta çağa gelindiğinde Agustinus’un şekillendirdiği *Eskaton* (Tanrı Mahkemesi) kavramı ile tarih (*Historia*) bakış açısı belirmiş ve Tanrı’ya imanını amaçlayan her şeyin ilahi varlıkta nihayetleneceği görüşü yaygınlaşmıştır. Orta çağın ardından Bacon ile yeni bir açılım olmuş, Empirist bir yaklaşımla *Historia* ve *Theoria* ilişkisinde *Historia*’nın bir tür bilim değil, yarı bilimsel edebi bir tür olduğu kavrayışı gelişmiştir. Bu düşünce, *Theoria* ile *Emperia* birlikte *Scientia* (bilim) kavramına ulaşır. Thomas Hobbes için, *empirik* bilgi

bilime yol açarken, *historik* bilgi ders çıkarılabilecek edebi bir kaynaktır. Locke'da benzer düşünce içerisinde değerlendirilebilir. David Hume ise bilimi *empirik* olarak temellendirirken, *historik* olan üzerinde ise bilimselleştirme denemesine girişmiştir. *Historik* olana psikolojik bakış açısını yerleştirerek bilimselleştirir. Bu bir çeşit "toplum bilgisine" doğa bilgisi yaklaşımdır. Descartes'in geliştirdiği rasyonalizme göre *historik* bilgi, nakledenin öznel yargısından dolayı güvenilir değildir; matematiksel doğa bilimi ise güvenilirdir. Leibniz'e göre, *empirik* bilgi olgusal doğru, akıl bilgisi ile birlikte ele alınmalıdır. Akılsal doğru, matematik olduğu için güvenilirdir. Aksine, *historik* bilgide akıl bilgisi kullanılmaz ve bu sebeple güvenilir değildir. *Historik* bilgi olasılıklı bir bilgidir. Doğru olup olmadığı kesin ve net olarak bilinemez. Düşünce tarihinde, *Historia* kavramı ile tarihte bir ereksellik arayışı ve bir nihayete ulaşma, sonucunda da sürekli ve değişmeyen kanunlara hükmetme eğilimi belirgin bir biçimde yer alır. Alman idealizmi "tinsel yasalara", Aguste Comte "pozitif yasalara", Marx ise "materyal yasalara" önem vermiş ve bu tarihsel akışın belirli bir yönde olduğunu düşündürmüştür. Bu noktada Herder'in tarih üzerine görüşü önemlidir: Tarih doğrusal bir yol izlemez, inişli çıkışlı bir gidişat içerisinde. Bu açıklama ile, başka türlü bir bilim ihtiyacının doğduğu açıktır.¹ Fakat öncelikle, modern bilim olarak da adlandırılan ve sosyal bilimler üzerinde etkili olan bilim anlayışı ele alınmalıdır.

Modern bilim anlayışının temel çizgisi Bacon, Descartes, Newton, Galileo gibi bilim adamları ve filozoflar tarafından belirlenmiş; felsefi çizgisi ise empirizm, duyumculuk, rasyonalizm ve pozitivizm gibi akımlar aracılığıyla oluşturulmuştur. Ve bugün bizzat bilim çevrelerince klasik bilim anlayışı olarak adlandırılan bu anlayışta şu yönler içerilmektedir:

1. Gerçeklik tüm heterojen görünümüne rağmen homojendir; o bir kosmos'tur; onun akla uygun bir yapısı vardır; bilimin görevi, gerçekliğin bu akılsal yapısını gözlem/deney yoluyla ve evrensel doğa yasalarını bularak ortaya koymaktır.
2. Gerçeklik hiyerarşiktir; onun aşağıdan yukarıya doğru yükselen düzenli bir yapısı vardır.
3. Gerçeklik mekaniktir; doğada her şey bir makine düzeni içinde işler.
4. Gelecek ve gidişat bellidir; çünkü doğaya hâkim olan yasalar gelecekte de geçerli olacağından, olacak olanı şimdiden tespit etmek mümkündür ve bu husus, bilimin öndeyilerde bulunma (prediction) ve önceden bilme (prognosis) imkânına sahip olması anlamına gelir.
5. Bilim nesneldir; özne olarak gözlemci, nesne karşısında nötrdür ve nesneden kesinlikle ayrı durur; özne ile nesne arasında kesin bir mesafe vardır ve özne nesnesine her türlü göreneksel, dinsel, ahlaksal, siyasal, ideolojik kabullerden arınmış olarak çıkabilir.
6. Bilimin elde ettiği sonuçlar evrensel ve zorunludur; çünkü tam bir nesnellikle, deneysel ve matematiksel bir yoldan elde edilmiştir (Özlem'den aktaran Mollaer, 2005).

Aydınlanma ile filizlenmiş bilim anlayışının yukarıdaki gibi şekillenmesi elbette belli koşulların ürünüdür. Bu, Fichte ve sonrasında Hegel'in belirttiği diyalektik düşünce kalıbına uyan bir sentez olarak da düşünülebilir. Fakat yine bu sebeple, ortaya çıkan bütünlük, bu kadar

¹ *Theoria, Emperia ve Historia* ilişkisinde bilimin gelişimi hakkında daha fazla bilgi için Doğan Özlem'in *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi* başlıklı eseri içinde (2012) yer alan "Tin Bilimlerine Girişin 100. Yılı ve Dilthey" adlı makalesi incelenebilir.

dogmatik ve yeni açılımlara izin vermeyecek kadar kapalı bir çerçeveye oturmuştur.

“İlerleme fikrine merkezi bir rol biçen bir tarih ve toplum anlayışı”, “akıl ve deneyimle ulaşılan bir tekil hakikat anlayışı” ve “hakikate ulaşma yetisine sahip, tarihin hakim öznesi, rasyonel birey anlayışı” sacayağına dayalı Aydınlanmacı söylem, doğrusal bir tarih anlayışından türetilen “karanlık bir ortaçağ” tasvirinin antitezi bir aydınlık getirmedi kuşkusuz. Ne ortaçağ bu söylemin karakterize ettiği kadar karanlıktı ne de Aydınlanma sloganlaştırıldığı kadar aydınlık. Rönesans ve Aydınlanma, iç dinamikleriyle kendini yenileme gücünü yitirmiş bir paradigmanın yarattığı kriz ve çözümsüzlükleri belirli bir tarzda gidererek sanayi toplumunun hazırlayıcısı ve taşıyıcısı birey, sınıf ve kitlelerin hareket alanlarını genişletecek bir açılım getirdi ve bu yönüyle verimliydi, özgürleştiriciydi. Ancak, yeni çağ başlangıcındaki bu özgürleştirici işlevin görelî ve konjonktür bağımlı olduğunu belirtmek gerekir. Hâkim paradigma konumuna yükselme sürecinde Aydınlanma'nın evrensel özgürleşme vaatleri, paradoksal biçimde, farklılıkları bastıran, çoğulluk ve özgürlükleri sınırlayan bir totaliter meta-söyleme dönüştü. Adorno, Horkheimer ve Lyotard'ın belirttiği gibi, Aydınlanma artık totaliterdi (Kara, 2001, s. 7).

Aydınlanmanın ürettiği bilim anlayışı kendine karşı bir eleştiri getirilmesine de izin vermemektedir. Bu anlamda bilim felsefesi, neyin bilim olarak kabul edileceği veya neyin aforoz edileceğini belirlemek için bir muhakeme algısına dönüştürülmüştür: Orta çağ düşünüşü yer yer değişmekle birlikte, mevcut tutucu yapı Tanrı yerine pozitivist bilimi koruyarak devam etmiştir.

Düşünce tarihine baktığımızda, Aristo, Descartes, Leibniz ve Kant gibi filozoflar bilime yeni ufuklar açarken; -filozof olarak anılmamalarına rağmen- Galileo, Newton ve Darwin'in de felsefe üzerinde büyük tesirlerinin olduğu göze çarpmaktadır. Bu etkileşim içinde, tarihsel olarak en etkin olanın hangi taraf olduğunun belirlenmesi oldukça zordur. Ancak, belirsizliklerden beslenen felsefenin, -insanın maddi dünyayı anlamlandırmaya yönelik çabasının sonucu olarak biriken bilimsel bilginin varlığıyla birlikte- zemin kaybetmekte olduğu da tarihsel bir süreçtir. Ancak bilimin tıkandığı noktalarda, bilim adamlarının felsefenin spekülâtif akıl yürütmesine müracaat ettikleri de bir vakiadır. Bu anlamda; Einstein ve Heisenberg, disiplinlerindeki sıkışmayı giderme çabasıyla felsefeye açılan iki ünlü isim olarak özellikle anılmaktadırlar. Bu anlamda bilim felsefesini, bu yönelişin sistematik karşılığı olarak tanımlamak mümkündür (Kaymakçı, 2013, s. 37).

Bilim felsefesi, felsefenin diğer alanları ile bütünlük içinde olduğu gibi -tarihsel bakış açısı ile- meydana gelen toplumsal dönüşümlerle de doğrudan ilintilidir. Orta çağı sonlandıran yeni iktisadi ve sosyal yapılanmanın kodları da, bilimin ne olduğu üzerinde etkili olmuştur, ki bu da yeni doğan bir sınıfın görüşü altında şekillenmiştir: Burjuvazi ve onun kuralları, kapitalizm.

Modern bilim ile kapitalizmin kesiştiği ilk nokta tarihseldir. İnsanlık, bu ikilinin yükselişini aynı tarih kesitinde izlemiştir. Sonra, bu koşutluk, taşıyıcı toplumsal güçlerin ortaklığında da bulunabilir. Gerçekten, her ikisinin ortaya çıkmasında Avrupa toplumlarının belirleyici toplumsal değişme dinamiği olan sınıflar arası mücadelenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ortaçağın kentlerinde gelişen ve ortaçağın sonlarına doğru feodal sisteme karşı devrimci bir güç olarak belirginleşen burjuva sınıfı, feodal-aristokratik kurumlara karşı mücadelesinde feodal sistemin durağanlığını kırmak için -daha sonra geliştirilip bir ekonomi kuramı haline getirilecek olan- serbest ticaret ilkesini ve kiliseye karşı da modern bilim anlayışının temel argümanlarını ortaya koymaktaydı. Kapitalizm ve modern bilim, ilk olarak, bir toplumsal

sınıfın diğer toplumsal sınıflarla mücadelesinde kullandığı araçlardı. Bundan başka, her iki si de birbiriyle uzlaşarak bir bütünlük oluşturmuştu. Modern bilim, ortaçağın sonlarında etkisini sürdüren bir toplumsal sınıf olan kilisenin etkisinin kırılması, kapitalizm de burjuvanın karşısındaki diğer toplumsal sınıfın ideolojisi olan feodalizmin ortadan kaldırılması için birbiriyle uzlaşmıştı. Kapitalizm, feodalizmin toprağa dayalı, sınırlı bir pazara sahip, durağan ve meta değişimine elverişli olmayan yapısını dönüştürmenin bir aracı ise, modern bilim de kilisenin dogmalarının yıkılmasının bir aracı idi (Huberman'dan aktaran Mollaer, 2005, s. 32).

İncelenen bilim dalı bağlamında kapitalizm merkezi bir rol oynamaktadır. Günümüzde ekonomi politiği devre dışı bırakan ve iktisat öğretiminde esas olan *economics*'in sınırları kapitalist teori ile belirlenmiştir. Finansın iktisat bilimi'ne bağlı veri olarak alındığında, iktisat'ın sınırlamaları finans alanının temel sınırlamaları olmaktadır. İkinci ve bir üst basamak sınırlandırma ise iktisat ve finans alanlarının birlikte bağlı olduğu sosyal bilimlerdeki pozitivist bilimin baskısıdır.

Modern Bilimden Sosyal Bilimlere

Günümüzde empirist doğa bilimlerinin sosyal bilimlere tahakkümü aşikâr iken, bilmeye ve düşünmeye dair her konunun doğa bilimcilere teslim edilmeye başlandığı da bir vakıadır. Buna iyi bir örnek bilimsel yayın editörü ve yazar, *Edge Organization*'un kurucusu John Brockman'ın (2007) ileri sürdüğü *üçüncü kültür* kavramıdır. Söz konusu kültür, "çalışmaları ve bilgilendirici makaleleriyle yaşamlarımızın derin anlamlarını görünür hale getirip, kim ve ne olduğumuzu yeniden tanımlamaları açısından, geleneksel entelektüelin yerini almayı başlayan empirik dünya bilimcileri ve düşünürleri"nden oluşmaktadır. Artık tüm düşün dünyamız *üçüncü kültüre* teslim edilmek istenmektedir.

Pozitivist doğa bilimlerinin *tek gerçek* ve bütün bilimlerin kaynağı olarak görülmesi, hayatın matematik rasyolarına odaklanması sonucu beşeri bağlamı dışlayan yapı sosyal bilimlere kendi yöntem ve metotlarını dayatmakta, diğer alternatifleri dışlamaktadır. Bu da onu, kurallarını kendi koyan ve olguları kendi faydasına yontan ideolojik bir araç haline getirmektedir.

Bilim, eşitsizliğin meydana çıkmasına yol açmasının yanında eşitsizliğin meşrulaştırılması ya da üzerinin örtülmesinde de etkili olmaktadır. Yani insanlar arasındaki eşitsizliği hem kurmakta hem de onu sürekli kılacak ve meşrulaştıracak araç olarak işlev görmektedir. Bilimin ideolojik bir araç olmasındaki önemli etki, mitler kurma yoluyla sağlanır. Bunlardan en önemlisi, aydınlanma ve ilerleme mitidir (Mollaer, 2005, s. 63). İnsanın bugün bildiğimiz insanlıktan çıkarak nesneleşecek kadar *tarihsici* bir natüralist anlayışı Fukuyama (2011)'da görmekteyiz. Tarihin Sonu'nuna ulaştığımız görüşü bilimsel ve de tarihsel olarak kabul edilemeyecek bir ilerleme miti (veya tarihsicilik) örneğidir.

Her ne kadar [pozitif] bilimin bize sağladığı bazı kolaylıklar ile uygarlıklar değişse de, bunun toplamda olumlu etki yarattığı ve bir ilerleme sağladığı kesin olarak söylenemez; I. ve II. Dünya Savaşları ve yeniliklerin getirdiği çevre kirliliği benzeri zorluklar ortadadır. "Bilimsel araştırmaların sonuçlarının yaşantımızda devamlı bir iyileşme getireceğine inanılmış olsa da, ...[yaşananlar] bize bilimin yıkıcı ve savurgan bir amaçla kullanılabileceğini göstermektedir." (J.D. Bernal'den aktaran Kaymakçı, 2013). İlerleme için değerlendirme kriteri kantitatif belirlendiğinde gözükten olumlu tablo, kalitatif değerlendirme ölçütleri söz konusu olduğunda muğlaklaşmaktadır. Sosyal yaşantı ve beşerî ilişkiler değerlendirilirken ifadeler, rakamlar ve

ispatlardan çok, kasıtlı eylemlere ve nitel açıklamalara dayandırılır. İşte bu noktada modern bilimin sosyal bilimler için yetersiz ve hatta yersiz metotlara sahip olduğu düşüncesi ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Sosyal bilimlerde en uygun ve kabul gören eleştiriler bilimsel yöntemlerin kapsamının toplumsal hayatı içerecek biçimde genişletilmesi düşüncesine yöneliktir. Bu eleştiri çizgisini benimseyen anti-pozitivistler, insan toplumsal hayatı ile doğa bilimlerinin araştırma-nesnesini oluşturan doğa olguları arasındaki temel farklılıklara dikkat çekerler. Bu farklılıklar insan davranışının nasıl bir gelişme izleyeceğini tahmin etmeyi zorlaştırır. Bu zorluğun kaynağında insanların diğer varlıklardan farklı olarak özgür iradeye sahip olmaları, toplumsal hayatın “yasalar”a değil “kurallar”a bağlı olması ve insan toplumunda bilinç ve anlamın rolü yatar (Benton ve Craib, 2008, s. 45).

“Sosyal bilimler doğa bilimleri kadar yaratıcı olmadığı sürece, yeni aletlerimiz bize fazla bir yarar sağlayacak değildir.” (E.D. Adrian’dan aktaran, Kaymakçı, 2013) Adrian’ın sözünü ettiği yararın sağlanabilmesi için, öncelikli olarak “bilimin amaçlarının”, sosyal bilimlerin çizeceği makul bir çerçevede, yeniden tayin edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda, doğayı kontrol altına almak ve idare etmek şeklinde ortaya konulan geleneksel egosantrik amaçlar yerine; maddi çevremizle uyum içinde olmayı öne çıkaran bütüncül anlayışın, klasik madde-manâ / beden-zihin ayrışmasını nihayete erdirip, Marx’ın “sosyal bilimlerin ve doğa bilimlerinin [birleşerek] nihayetinde tek bir bilime dönüşeceği” (Karl Marx’tan aktaran, Kaymakçı, 2013) öngörüsüne imkân verip vermeyeceğini bilemiyoruz. Ancak “doğaya işkence ederek bilgisini elde etme” sapkınlığını yenmemize yardımcı olacağından eminiz (Kaymakçı, 2013, s. 34). Kaymakçı’nın görüşüne ek olarak, doğanın bir parçası olan insanın doğaya eziyeti aynı zamanda kendi kendine eziyeti olarak yorumlanabilir.

Sosyal bilimler ve doğa bilimleri ayrımını gözeterek yapılan değerlendirmenin bu aşamasında, görülmektedir ki sosyal bilimler için pozitivist anlayışın dışında alternatiflere yönelmek gereği açıktır. Bir önceki başlıkta, bilim düşüncesinin gelişimi Herder’in tarih düşüncesi ile belirli bir aşamaya kadar aktarılmıştı. Bu aşamadan sonra gelen tarihselci bakış açısı ve kültürün düşünme şeklindeki -ve dolayısıyla bilimdeki- etkisinin vurgulanması sosyal bilimlerde geliştirebilecek yöntemsel yaklaşım için önem taşımaktadır.

Pozitivist bilimin tek doğrunun kendi olduğu iddiası ve eğer doğru olmak isteniyorsa sosyal olguların da pozitivist yöntemle ele alınarak bilime ulaşılacağı savı incelenecek olursa öncelikle, doğrunun ne olduğu ve neye doğru denebileceği sorgulanmalıdır. Descartes’ın dediği gibi, aklımızla bir takım doğrular elde edebiliriz. Ama bu doğrular bizim için doğrudur. Doğanın gerçekliğini kendi algımız ve kendi duygumuz (empirist) ile gerçekten algılayabilir miyiz? Fiziksel dünya hakkında nedensel bilgi edinebilir miyiz? Nesnel bizden bağımsızdır fakat toplumları biz yaratırız. Eğer biz sadece kendi yaratılarımıza (matematik, geometri) doğru diyebiliyorsak, toplumsal olan da bizim yaratımız olduğu için onları da anlayabiliriz. Ayrıca tarihsel süreçle ortaya çıkan toplumsallıklar geometri ve matematikten daha gerçek ve ortadadırlar (Özlem, 2012, s. 70). Buradan çıkarılacak yorumla, *Theoria* dediğimizin özü toplum olarak bizim ve *Historia* da bizim yapıp ettiklerimizdir. Bu bağlamda *Theoria* ve *Historia* aynı potada –ki bu tinsel dünyadır- erir. Giambatista Vico’dan alıntulamak gerekirse, insanın anlayabileceği tek şey kendi yapıp ettikleridir.

“İnsanın anlama ve yorumlama konusundaki tek hâkimiyeti kendi eylemleri ve kendi eylem geçmişi üzerindedir” görüşü irdelendiğinde, dolaylı olarak söylenebilir ki insanlık (veya toplumlar) her hamlesinde farklı bir düşünce yapısına sahip olacak, algıları ve anlayışları o

düşünce yapısı ile belirlenecektir. Yani bir dönemin doğruları (verum) sonucu sergilenen eylemler ile gerçekleşenler (factum) yeni doğrular (verum) ortaya çıkaracaktır. Bu durumda her dönemin olayları kendini yaratan koşullar içinde değerlendirilmez sonucu doğrudan elde edilir. Diğer bir yargı ise birbirini izleyen seriler halinde “verum ve factum”lar ele alındığında tek bir doğru, kanun olarak tanımlanabilecek doğruların olmadığıdır. Sosyal bilimlerin pozitivist görüşe karşı en önemli kalesi de bu görüş çevresinde Alman Tarih Okulu tarafından inşa edilmiştir.

Kendi karakterini oluşturan sosyal bilimler, yasa-olgu ikilisini odak alan pozitif bilimlerden farklı olarak amaç-eylem odaklıdır. William Dilthey’in görüşleri bu noktada çığır açıcı olmuştur. İnsan her türlü tarihsel ve psikik kimliğinden arınmış bir düşünsel akıl varlığı mıdır? Hayır. İnsan doğa bilimlerini esas kabul ederken doğa ve nesnelere anlamlandırma çabasında kendini doğa ve nesnenin arasına yerleştirir. *A priori* olarak bunu böyle kabul eder. Tarihsel-toplumcu yaklaşımda insanın, kendini bu toplumsal yapının arasına koymasına dahi gerek kalmaz; insan zaten bu yapıyı bizzat oluşturan özne olarak içkindir.

Dilthey’a göre, doğal durumdan toplumsal duruma geçildiği andan bu yana insanlar kendi koydukları kural, değer, norm, sonradan yine insan eylemlerini belirleyen neden ve motifler olmaktadır. İnsanlar yarattıkları bu tinselliğe öyle gömülüdürler ki bu *tinsellik*³ onların tüm yaşantılarını ve evrene bakış biçimlerini belirler. Doğa bilimlerini izleyen ve onun yöntemleri dayatılan sosyal bilimlerin esas önemini yukarıdaki açıklama göstermektedir. Doğa bilimlerinde neyin araştırılacağı ve nasıl araştırılacağı her zaman tinselliğe bağlıdır.

Bilmek ve algının devrimci yorumu Kant tarafından yapılmıştır. Tek bilebileceğimiz kendi fenomenlerimizdir, yani algımız bu noktada bir sınırdır. Bu konuda doğa bilimleri ve sosyal bilimciler hemfikirdirler. Dilthey’a göre, doğa bilimleri, algılar –ki algının nesnel olduğu iddia edilegelmiştir- sonucu yorumlama yoluna gider. Algı bağımsız değildir çünkü neyin algılandığı anlayışımıza göre değişir. Bu durumda *anlayış*, *algıdan* önce gelir. Hatta pozitif bilimlerin ürettiği *algıda seçicilik* kavramı da bu yargıyı desteklemektedir.

Farklı bir bakış açısı geliştirmek, farklı yöntemlerin önerilmesini gerektirmektedir. Dilthey -Vico’da olduğu gibi-, Tin’in geliştiği tarihi anlamak için yazılı eserlerdeki dile odaklanır. Filoloji belli dönemlerin değerlerini kavratır. Bu noktada eserin yazılı dilini anlayarak yorumlamak gerekir ki bu da hermeneutiktir. Tin bilimleri hermeneutik bilimlerdir (Özlem, 2012).

Hermeneutik başlangıçta İncil’in manevi hakikatlerini yorumlama çabalarına verilen isimdir, ancak insan bilimlerine Dilthey tarafından niyetli insani davranışlar ve kurumların araştırılmasına işaret etmek anlamı verilmiştir ve Dilthey sonrası düşünürler tarafından gelenekler ve kültürlerin içlerindeki ve aralarındaki anlama süreçlerini ifade etmek için kullanılmıştır (Benton ve Craib, 2008, s. 135). Hermeneutik, geleceğimiz veya kültürlerimizin hangi ölçüde tutsakları olduğumuz, onu dışarıdan ve uzaktan görüp göremeyeceğimiz, onu nasıl sorgulayabileceğimiz gibi sorunları odağına alır. Hermeneutik, insan bilimleri ya da sosyal bilimler için bir yöntem önermez, aksine insan bilimsel faaliyet yaparken bile pratik yaşamındaki düşünme ve bilmesinin anlamının ne olduğuna ilişkin bakış açısı sunar (Yılmaz, 2011, s. 45).

Finans ve iktisat dâhil olmak üzere, mevcut sosyal bilim dallarının tümü hermeneutik yöneme açık değildir. Yine de bir bakış açısı olarak Dilthey’in görüşleri benimsenebilir. Çünkü

² Dilthey’in tinsellik ile tanımladığı, içinde bulunulan zaman ve kültürün bir bileşimi olarak toplumsal akıl olarak ifade edilebilir.

Dilthey'deki *tarihsel akıl* aslında teorik akıl araçlarıyla, yani aynı mantık ilkeleri ve aynı akıl kategorileri ile (birlik nedensellik vb.) çalışan bir akıldır. Tarihsel akıl, teorik aklın tarihsel-toplumsal gerçekliğe bir yaşama ilkesi olarak tarihselcilik denen bir bakış altında farklı bir bilgi ilgisi ve farklı bir bilgi hedefi ile yönelirken gözetmesi gereken kurallar demeti olarak anlaşılabilir (tarihsel pozitivizm). Dilthey, yeniçağın doğa bilimci bilgi kuramını yadsımaz, meta-epistemoloji tasarlar ki bilgi kuramının kökleri ortaya çıkarılabilsin (Özlem, 2012).

Beşeri-doğal-sosyal bilimler bölüntüsüne ve sosyal bilimlere doğa bilimlerinin tahakkümüne karşı eleştiri iki kısımda ele alınabilir. İlki beşeri bilimlerden kaynaklı “Kültür İncelemeleri”, ikincisi ise doğa bilimlerinden kaynaklı “Karmaşıklık İncelemeleri”dir (Wallerstein, 2003, s. 79-80). Alada'nın (1988) belirttiği üzere, 20. yüzyılda, Einstein'ın, Heisenberg'in katkıları sayesinde fizik biliminde Newton kuramının aşılması, felsefede Viyana Çevresi'nin getirdiği yenilikler, Karl Popper'in Kant düşün geleneğinden yararlanarak pozitivizme yönelttiği eleştiriler bu karmaşıklık/kesinlik sorunsalı bağlamında incelenebilir. Süregelen tartışmalar daha uzun süre devam edecek gibi gözükmektedir. Peki, sosyal bilimlerin bu mücadelesinde onun bir parçası olan finans hangi safta yer almaktadır? Aynı zamanda kapitalist işletme yapısının bir uygulama alanı olan finans, iktisat'ın gölgesinde pozitivist görüşün yanındadır. Finans'ta farkındalık yaratmanın yolu da iktisat bilimini, sosyal bilim bağlamında incelemekten geçmektedir.

Sosyal Bilim Olarak İktisat

İktisat disiplininde egemenliğini sürdüren modernist bakış açısına göre bilgi, gerçekliğin yanıltıcı görüntüler ardına saklanmış “öz”ünü ortaya çıkarabildiği ve düşüncede temsil edebildiği oranda doğru ve bilimseldir. Dolayısıyla, bilginin kullanımı bilginin üretiminden ve “doğrulanma” sürecinden bağımsız ve teknik bir mesele olarak ele alınır; böylece, bilginin uygulanma sürecinde ortaya çıkan toplumsal yarar sorunu, yani bilginin kullanım değeri, bilginin epistemik değerinin gölgesinde kalır. Oysa bilginin üretimi ile kullanımı arasında gizli ve açık, iki yönlü, karmaşık ve ayrılabilir etkileşimler vardır; iktisadi düşünce, tarihsel bağlamındaki sorunlara verilen tepkilere göre gelişirken (örneğin Adam Smith'in yazılarının merkantillistlere verilen bir tepki niteliği taşıması) üretilen bu fikirler de tarihe etki edebilir (örneğin, Karl Marx'ın düşünceleri). Bilginin değerini bu duruma rağmen sadece doğru/yanlış ekseninde tartan epistemik bakış açısı bilginin sosyal etkilerini hesaba katmadığı için, örneğin, hangi iktisadi düşünce şekillerinin geliştirilme ve öğretilmesinin toplumun yararına olduğunu da tartışma gereği görmez. Dahası, toplumda “ekonomi” adlı özerk bir bölge olduğu, bu bölgenin değişmez, bilinebilir ve genelgeçer ilişkiler ve mekanizmalardan oluştuğu, doğru bilginin gerçeğin bu özünü “temsil” ettiği ve dolayısıyla da mutlak ve tek olduğu düşünceleriyle hareket eden modernist yaklaşım, yapısı gereği, aynı sorunsal hakkındaki farklı bilgi üretim şekillerini bilimsel doğrulara yöneltilen bir tehdit olarak algılar ve dışarıdan gelebilecek farklı yaklaşımları engellemeye çalışır (İşler, 2011, s. 73).

İktisadın bu ortodoks yönü de ayrıca onun nesnel bir bilim olarak konumlanmasında engel olarak görülebilir. Yaşamı çevreleyen, elzem olan metaya ve emeğe bağlı, üretim paylaşım ve tüketim sürecini inceleyen bir bilim olarak, aynı zamanda bu süreçleri de etkileyecek savlar iddia etmektedir. Bu karşılıklı etkileşim durumunun yarattığı açmazlar ortadadır. Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu'nun (2003) belirttiği üzere *“İnsanlık tarihinin hiçbir evresinde toplumsal yaşam günümüzde olduğu ölçüde “piyasalar”a tabi hale gelmedi. Bütün toplumsal faaliyetlerin piyasalarla daha çok ilişkilendirildiği bir tarih sürecinden geçiyoruz. Piyasalara, toplumda yalnızca bir değişim işlevi yüklenmiyor, aynı zamanda “görünmez kuralları”yla*

toplumda doğru ile yanlış, hak ile haksızlığı belirleyen bir adalet alanı işlevi de yükleniyor". Bildiride sözü geçen piyasa tanımı, görünmez el kuralları ile iktisat bilimine gönderme yapılmaktadır; iktisat biliminin üretileri ekonomik düzenin dönüşümünde rol oynamaktadır. Doğa biliminin metodolojisine aykırılık bu temel noktadan başlamaktadır. İktisat bilimi her çabasında, gözlemlediği mecraya müdahale etmekte, deney düzeneğini –istemli veya istemsizce – manipüle etmektedir.

İktisat'ın kendi içinden gelen eleştiriler de yöntemsel sorunlara işaret eder. Amerikan Merkez Bankası eski başkanı ve dünya çapında etkisi olan bir ekonomist olan Alan Greenspan'ın 2008 Ekim'inde ABD Temsilciler Meclisi'nde yaptığı savunma iktisat biliminin uygulama alanlarındaki çöküşünün bir temsilidir. "Kurumların, özellikle de bankaların [...] kişisel çıkarları doğrultusunda hissedarlarını ve bunların öz sermayelerini en iyi şekilde koruyacağı varsaymakla hata yaptım" ve "...modern risk yönetiminin entelektüel mabedi bütünüyle çöktü" diyen Greenspan'ın bu sözlerle "rasyonel beklentiler" ve "piyasa verimliliği" hipotezlerinin geçersizliğini kabul ettiğini ve iktisat biliminin belirsiz geleceğine işaret ettiği görülmektedir. Önemli bir iktisatçı olan Paul Krugman, iktisadın tarihten aldığı derslerini unuttuğunu söylerken bunun nedenini de "iktisatçıların, bir grup olarak, matematiğin etkileyici güzelliğini hakikatle karıştırmalarına" bağlıyor ve ekliyor "...iktisatçılar, herkesin rasyonel olduğu ve piyasaların mükemmel çalıştığını varsaydığı zarif ama yanlış çözümlerinden vazgeçmeli." Bu ve bunun gibi birçok eleştirilerin olumlu yanı iktisat disiplindeki değişimin küçük çaplı kuramsal düzeltmelerden çok daha derine inmesi ve bunun için matematiğin iktisattaki rolü gibi yöntemsel ve paradigma değişimi gibi felsefi konulara girmesi gerektiğini vurgulaması olmuştur (İşler, 2011, s. 71).

Önceki bölümde konu edilen tin bilimleri ile doğa bilimleri arasındaki farka ilişkin tarihsel tartışma dikkate alınmaksızın, sosyal bilimler, doğa bilimlerindeki gelişmelerin veriminden yararlanarak yargıda bulunma yönünde eğilim göstermiştir. Felsefi terminolojide doğalcılık (natüralizm) olarak adlandırılan bu eğilimin bütün sosyal bilimlerde ama en çok iktisatta rağbet görmesi, iktisat biliminin doğa bilimleri ile ilişkisinin farklılığını ele vermektedir. İktisat bilimi tıpkı diğer sosyal bilimler gibi doğa bilimlerini taklitle yola çıkmış ama diğerlerinden farklı olarak bu taklit hevesinden hiç vazgeçmemiştir. O kadar vazgeçmemiştir ki kendi faaliyetlerinin tipik bir sosyal bilim faaliyeti olarak algılanmasından hiç hazzetmemiştir. Kendini bilimler hiyerarşisinde doğa bilimlerinin arasında görmeyi yeğlemiştir (Yılmaz 2011, s. 50).

İnsan eylemlerini "rasyonel seçime" indirgemesi ve onun bir insan eylem alanı olmaktan çıkarılması, Darwinizm ve biyolojiye gösterilen ilgi, insan beyin faaliyeti ile duygu ve düşüncesinin tamamen açıklanabileceğini savunan bilim dalı nöro-ekonominin yükselişi, psikolojideki benzer yaklaşıma sahip davranışsal psikolojiden destek alan davranışsal iktisat natüralizm akımı ile açıklanabilir. İktisadın doğa bilimleri ile bu kadar içli dışlı olması sivil ve politik kurumlarca da desteklenmektedir. İsveç Kraliyet Bilimler Akademisi'nin dünya çapında prestije sahip Nobel Ödüllerinde, doğa bilimleri arasında (fizik/kimya/tıp/fizyoloji) tek sosyal bilimin iktisat olması bu bağlamda değerlendirilmelidir.

İktisadın, natüralizmin hem başlangıcında hem de ilerleyişinde bu kadar etkili olduğu bir bilim olarak, diğer sosyal bilimlerle düşünme ufkunu açacak bir diyalog kurması mümkün olmadığı gibi, kendi nesnesi olan ekonomi üzerine düşünebilmesi de pek mümkün görünmemektedir. İktisadın, kendisinin de ürünü olduğu kapitalizmi tartışmak ve eleştirmek, felsefi argümanlar da devşirerek diğer sosyal bilimlere nasip olmaktadır (Yılmaz, 2011, s. 53).

Finansın Bilim Olarak Konumu

Son yüzyıl içinde, teorik olarak Marshall, metodolojik olarak da J.N. Keynes'in öncülüğünü yaptığı Neo-Klasik Okul; Klasik Okul'un parçalara ayrılmış, genellikle belirsiz bir şekilde tanımlanmış, felsefi içerikli değer kavramı analizini, piyasa fiyatının belirlenmesine ilişkin teknik içerikli bir analizle ikame etmiştir. Piyasa fiyatı; kullanım değeri ve değişim değerini içeren bütünleşmiş bir teori kapsamında matematiksel olarak belirlenirken, rasyonel bireyin tercihleri de bir optimizasyon problemine dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm sayesinde, Neo-Klasikler, sosyal ve politik konulardan ziyade, soyut ve teorik konular üzerine yoğunlaşabilmişlerdir (Kaymakçı, 2013, s. 146). Finansın konumu da tam olarak bu soyut ve teorik olarak tanımlanan alana denk düşmektedir: Neo-Klasik okulun varsayımları altında, ön kabul olarak aldığı kısıtlar içinde temeli sayısal analizlere dayalı piyasa ve parasal parametrelere odaklı çalışmalar.

Daha önce iktisat için söylenen, gözlem ortamı ile karşılıklı etkileşim sorunsalı aslında finans için de mevcuttur. Finans, genellikle işletme uygulamaları yolu ile günlük hayatı etkiler. Uygulamaya yakın olmak, diğer disiplinlerin kısıtlamalarına daha çok maruz kalmayı getirmektedir. Fakat bu, uygulamalı bilimsel çalışma alanlarının önemini azaltmamakta, bilakis arttırmaktadır. Çünkü hayatı etkileyen değişimlerin vuku bulduğu temel alanlar bu uygulama alanlarıdır. Finansı konumlandırırken, uygulama yönünden ziyade, teorik yönü düşünüldüğü ölçüde iktisat bilimine yönelmek doğru olacaktır. iktisat'a getirilen eleştiriler ve yöntemsel alternatifler aynı zamanda finansı da etkileyecek, dönüştürecektir.

Neo-Klasik iktisat okulunun hâkim öğretisi haline geldiği son yüzyılın başlarında, ilk kez, Jevons'un dile getirdiği üzere, Politik Ekonomi "Ekonomi [Economics]"ye dönüşürken, bu disiplini amoral, ahistorik, apolitik boyutlara taşıyacak normatif ve pozitif alan ayırımına da ulaşılmaktadır (Sayar, 2005, s. 138). Mantıkçı pozitivizm, yani neo-pozitivistlerin sosyal bilime bakış açısı eliminatiftir. Sadece rakamlarla ifade edilen olgular ele alınıp araştırılabilirler. Peki, olgular nedir? Örneğin klasik liberalizmin ana iddialarından Kaynakçanın kıt, ihtiyaçların sınırsız olduğu varsayımı altında olgular incelendiğinde nesnel bir bilimsel çalışma yapılmakta mıdır? Aynı bilimsel yöntem ile "Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan insanlara nasıl boyunduruk vurulabilir" diyen J.J. Rousseau'nun, insan ihtiyaçlarının sonsuz olmadığı görüşü çürütülemedikçe eliminatif bakış açısı kabul edilemez.

Öncelikle bu kısıtlayıcı ve dışlayıcı bakış açısı terk edilmelidir. Bu noktada beşeri ve sosyal bilimleri etkileyen post yapısalcılık veya postmodernizm gibi akımlar paradigma değişiminde faydalı olabilir. Farkın övülmesi biçiminde post yapısalcılık çok kültürlülüğe, bir tür siyasal rölativizme dayanır. Farklı kültürler arasında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapamayız. Aksine sadece farklılıkları doğal karşılamamız gerekir (Benton ve Craib, 2008, s. 215). Bu düşünüş, özellikle finasta karşılaşılan kategorizasyonların yarattığı sıkıntıları gidermekte faydalı olabilir. "Gelişmekte olan ülkeler" şeklinde, dünyanın farklı yerlerinde farklı kültürlere sahip toplumlar için ortak finansal uygulamalar geliştirilmesinin ve bunların başarısızlıkla sonuçlanmasının önüne geçilebilir.

Farklılığın, iletişimin güçlüklerinin, çıkarların, kültürlerin, mahallerin ve benzerlerinin karmaşıklığının ve gölge farklarının üzerinde durması dolayısıyla postmodernizm olumlu etki yaratmaktadır. Modernizmin (özellikle daha geç aşamada ortaya çıkan versiyonlarının) üst-dilleri, üst-teorileri, üst-anlatımları gerçekten de önemli farklılıkların üzerini örtme eğilimini göstermiştir. Postmodernizm "ötekiliğin, öznellikten farklılıktan cinsiyetten ve cinsellikten, ırk ve sınıftan, zamansal (duyarlılık kümelenmeleri) ve mekânsal coğrafi yerleşmeler

ve yerinden kopmalardan kaynaklanan sayısız biçimini” (Husseys’den aktaran Harvey, 2012) teslim etmek bakımından özellikle önemli olmuştur. Makro alanda yapılan ve genelleme yüklü, aynı konu üzerinde birbirine taban tabana zıt sonuçlar üreten çalışmalardan, bilimsel değeri düşük ve kafa karıştırmaktan ileri gitmeyen sonuçlar üreten çalışmalardan uzak durmak adına post modernist bakış açısı dikkate alınmalıdır.

Fakat modernizmin geç bir formu olarak değerlendirildiğinde, post-modernist iktisadî uygulamaların çok da faydalı olmadığı belirtilmelidir. Örneğin, Neo-klasik öğretisi altında, *sürdürülebilir kalkınma* kavramı ve piyasa odaklı *inovatif* çözüm önerileri ile daha yaşanılabilir bir dünya yaratma çabasına dair çalışmalar yapılmaktadır. Sürdürülebilir bir ekonomiyi mümkün hale getirebilmek için, ekonomik ilerleme, mikrofinans ve karbon emisyon piyasalarının gelişimi ve bio-çeşitliliği korumak için yeni ölçütler geliştirmeye çalışılmaktadır (Gardner ve Prug, 2008). Finans-iktisat alanına yeni bir açılım getirmekle birlikte, bu tür çalışmalar uygulamada hızlı bir şekilde tıkanmış, neo-liberal uygulamalar içerisinde piyasa yaklaşımının açmazlarına takılmıştır.

Finansın bir sosyal bilim olduğu unutulmamalıdır. İktisat’ın kendini doğa bilimine yakın konumlandırmış olması finansın da onu aynen takip etmesine yol açmamalıdır. Finans aynı zamanda uygulamalı bir alandır. Mevcut iktisadî uygulamaları olumlamayı şiar edinmek yerine işletmelerin uygulamada yaşadıkları sorunları ortaya koyup bunların iktisadî temellerine işaret etmelidir. Finans, tam manası ile bir “tin bilimi” özelliği gösteremese de, tarihsel bağlamı kaybetmemelidir.

Finansal seri tahminleme modellerinde parametre tanımlamak ve gerisini “belirsizlik” olarak ayırmak zımnen, incelenen tarih aralıklarının temelde birbirini etkilemeden sıralandığını ifade eder. Bu yöntemin tatmin etmeyen açıklayıcılık düzeyleri de daha karmaşık matematik modellerin içine gömülerek araştırmacıyı kendi araştırmasına yabancılaştırmaktadır. Finans’taki *belirsizlik* tanımı, belirsizliğe deterministik bir maske geçirmekten öteye geçmiyorsa bunun sebebi tarihsel bağlamın devre dışı bırakılmasında aranmalıdır. Burada önerilen *tarihsel pozitivizm* olmakla birlikte tarihselci yaklaşım bir bütün olarak benimsenmelidir. Finans’ın belirleyicisi iktisat olarak tanımlanmıştı. Bu durumda önceki başlıklarda belirtilen tarihsel yaklaşım ilk olarak iktisat’ta yükseltilmelidir.

Doğalcılık ile iktisadın felsefeden diğer sosyal bilimlerle birlikte koparken kendine koyduğu alana, yani iktisat alanına ilişkin eleştirel ve tarihsel bir düşünme yolu sunma imkânı da elinden alınmıştır (İşler, 2011, s. 41). Bunu tekrar geri canlandırmanın bir yolu, iktisat tarihi’nin hakkını iade etmekten geçmektedir. İktisadın ekonomi politikten kopması, toplumsal ve siyasal sorunlarla doğrudan bağlantılı halden her zaman geçerli doğa bilimleri gibi ekonomi yasalarının bulunması gerektiğinin savunulmaya başlanması ve matematikleştirilmeye çalışılmasıyla iktisat tarihinin önemi de savunulmaya başlanmıştır. Alman Tarih Okulu, iktisat teorisinin ütopya olmaktan çıkması için tarihsel gerçeklere, olay ve örneklere dayalı olması gerektiği düşüncesiyle oluşmuştur (Emiroğlu, Danışoğlu ve Berberoğlu, 2006, s. 372).

Günümüzde “ders kitabı iktisadı” olarak nitelendirilebilecek olan “*economics*” ile iktisadî düşünce tarihi alanları arasındaki en önemli farkın, ilkinin kesinliğe yönelen tutumuna karşın, ikincisinin doğruyu keşfetmeye yönelik görüş ufku ile felsefeye açılabilmesidir. İlk adımda, kesinlik arayışının değil, doğru (hakikat) arayışının iktisadî düşünce tarihini, iktisattan (*economics*) farklı bir alana yerleştirdiği açıktır. Mark Blaug’un ifadesi ile “iktisadî düşünce tarihi, iktisadın içinde yer alan bir uzmanlık alanı değildir” (Blaug’dan aktaran Alada, 1988). Felsefenin, iktisat ya da politik iktisat ile ilişkilendirilmesi, iktisadî düşünce tarihi ve iktisat

yöntemi kanalları yardımıyla olmaktadır (Alada, 1988, s. 6).

Sadece geçmiş iktisat düşüncesinin aktarımı olmayan ve iktisat biliminin bir alt uzmanlık dalı şeklinde tanımlanamayacak olan ‘iktisadi düşünce tarihi’, empirik ve biçimsel sorularla karşılanamayan karar alma, denge, belirsizlik, akılcılık gibi temel kavramların tartışılabilirdiği, felsefe ile bağın kurulabildiği zemindir. Felsefe ve bilim, kesinliğin öne çıktığı, formel veya biçimsel kaygının ampirik arayışa baskın olduğu durumlarda kapanmakta, buna karşılık, doğruyu arama sorunsalının öne çıktığı, dün ile yarın arasında bir simetrisinin olmadığı (indeterminizm) anlayışı benimsendiğinde ise açılmaktadır (Alada, 1988, s. 2). Alada’nın iktisada ilişkin görüşü finans için aynen geçerlidir: Belirsizlik tanımlayarak determinizme sıkışmaktan bu bakış açısıyla kurtulmak mümkündür.

[Doğa bilimlerinin] Kesinliğe ulaşma projesini eleştirmek için öncelikle, denge, belirsizlik, akılcılık, karar alma hadiselerini, kesinlik sorunsalı yerine doğruyu arama sorunsalı içinde değerlendirme anlayışına dönülmelidir. “Açık evren”, apriori-aposteriori ayrılmazlığı, tüm dengelim-tümevarım dengesi gibi felsefi-yöntemsel tutuma sahip çıkarak, iktisadın diğer sosyal bilimleri “sömürgeleştirmesi”ne karşı sosyal bilimlerin buluşmasına katkıda bulunmak gerekmektedir (Alada, 1988, s. 6). Finans ise, iktisat’ın tetikçiliğinden uzaklaşıp, kendine yeni açılımlar yaratmak için bilim felsefesi ışığında diğer sosyal bilimlerle kaynaşmalıdır. Siyasi ve toplumsal fenomenlerden ayırt edilebilir, özel olarak ekonomik fenomenler diye bir şey yoktur: Bütün, dikişsiz tek bir parçadır (Wallerstein, 2013, s. 265).

Finans’ın uygulamalı bir bilim olarak değiştirme ve dönüştürme işlevi açısından Wallerstein’in sosyal bilimler hakkındaki görüşü çevresinde bir konumlandırma uygun olacaktır. Sosyal bilimler, sosyal hayatta süregelen gelişmeleri izlemekte ve olup bitenleri yorumlamaktadır. Sosyal bilim bir mücadele alanıdır. Ama temel mücadele alanı da değildir (Wallerstein, 2003, s. 91). Sosyal bilim mücadele aracı olarak, toplumsal bilgi hazinesine katkıda bulunmak için son birkaç yüzyıldır doğa bilimlerine dayanmaktadır. Yöntem geliştirme açısından etkileşime açık olan sosyal bilimler dayanaklarını doğa bilimlerinden ve beşeri bilimlerden almaktadır. Bu iki destek sosyal bilimler için hayati önem taşır. Sosyal bilimler için “ne çalışılacak?” sorusu cevaplanırken beşeri bilimlerle desteklenmeli, “nasıl çalışılacak?” sorusu ise hem beşeri hem de doğa bilimlerinin beraber etkileşimi ile cevaplanmalıdır. Finans’ın da, iktisadî bir sosyal bilim olarak, yolunu böyle çizmesi beklenebilir.

Sonuç

Sosyal yaşantının önemli ve hatta merkezi unsuru ekonomik ilişkilerin oluşturduğu yapı/araçları inceleyen, uygulamada yenilikler getiren bilimsel bir çalışma alanı olarak finans iktisadî, sosyal bir bilimdir ve bu bağlamda ele alınmalıdır. Buradan yola çıkarak çalışmada, finans’ın bilim tanımının alt yapısı, kapsayan olarak bilim düşüncesi ve sosyal bilim felsefesi, ilişkili olarak ise iktisat bilimi özelinde temellendirilmiştir.

İnsanoğlunun bilme ile ilgili düşünsel faaliyetleri uzun bir dönem felsefi nitelikte olmuş, felsefi düşüncenin çeşitli dönemlerdeki paradigmalarına bağlı kalmıştır. Aydınlanma çağı ile birlikte, kadim düşünme eylemi ile bilim arasında set çekilmek istenmiş ve gözlemin önemi, bulguların düşünerek doğrulanması felsefeden ayrı bir alan olan doğa bilimlerine bırakılmıştır. Dogmatik bir döneme tepkisel bir açılım getiren aydınlanma düşüncesinin ürünü doğa bilimi, kendi kurallarını koyarken halefi olduğu düşünüşün tutuculuğundan tam manasıyla kurtulamamış, bilim olarak adlandırılacak çalışmaların yöntemini aynı katılıkla belirlemeye yönelmiştir.

Sosyal olanın bilime konu edilmesi de böyle bir ortamda olmuştur. Sosyal bilimlerin temeli doğa bilimleri ile birlikte atılsa da, bu bilimlerin olgunlaşması ile farklı bir sosyal bilim düşüncesi ortaya çıkmıştır. Anti-pozitivist eleştiriler, Alman Tarih Okulu'nun tarihselci yaklaşımı bu noktada önemlidir. Beşerî bilimlerin bu eleştirileri “Kültür İncelemeleri” kapsamında ele alınırken, bizzat doğa bilimlerinden de “Karmaşıklık İncelemeleri” altında determinizm eleştirilerine yer verilmiştir.

Finansın iktisadî bilimler açısından temel eleştirisi, natüralizm akımına karşıt olarak çalışmada yer almaktadır. İktisat bilimine dair eleştirilerin -tarihselci yaklaşımla- en etkili olarak iktisat tarihçileri tarafından yapılabileceği görüşü ile çalışma alanı olarak iktisat tarihi'nin önemi vurgulanmış, bu bilim dalında eser veren bilim insanlarının görüşleri aktarılmıştır.

Çalışmanın ilk dört başlığı altında aktarılan bilgiler ve geliştirilen yaklaşımla finans konuları ve sorunları odağında bir inceleme yapılmış, eleştirel bakış açısı ile yapıcı öneriler oluşturabilecek akımlar ve görüşler sunulmuştur.

Uygulamalı bir alan olan finans'ın gözlem ortamı ile karşılıklı etkileşim sorunsalının iktisat örneği ile benzerlikleri vurgulanmıştır; ana-akım iktisat metodolojisi için yöneltilen eleştiriler finans için de geçerlidir. Doğa bilimlerinin eliminatif ve kısıtlayıcı etkisini bertaraf etmek amaçlı post yapısalcılık bir öneri olarak değerlendirilebilir. Genelgeçer modellere dayanmaktan ve aşırı kategorize etmekten kaynaklanan sorunları aşmak için postmodernizmin etkisi de önemlidir. Natüralizm akımının, iktisat bilimi vasıtasıyla finans alanına olumsuz etkisi belirtilmesi gereken bir diğer unsurdur. Determinizmin eleştirisi, kesinliğin yakalanması arzusu ile *belirsizlik tanımlamalarına* başvurulması, finans için de geçerlidir; iktisat biliminin bu konudaki alternatif görüşleri finans'ı da ilgilendirir. Ayrıca çalışmada, sosyal bilimler için önemli bir açılım noktası olan tarihselci yaklaşım açıklanmış, iktisat tarihinin önemi vurgulanmıştır. Bu yaklaşımlar ile, iktisat ve türeyeni finans biliminin, sıkıştığı tarihsel paradigmayı aşarak kendi sosyal bilim karakterini kazanmada önemli bir adım atacağı öngörüsü yapılmıştır.

Çalışmada ana hatlarıyla belirtilen görüşlerden yola çıkarak, finans'a farklı bir bakış açısı getirilebilir. Buna göre, finansın bir sosyal bilim olduğu unutulmamalıdır. İktisat'ın kendini doğa bilimine yakın konumlandırmış olması finansın da onu aynen takip etmesine yol açmamalıdır. Finans aynı zamanda uygulamalı bir alandır. Mevcut iktisadî uygulamaları olumlamayı şiar edinmek yerine işletmelerin uygulamada yaşadıkları sorunları ortaya koyup bunların iktisadî temellerine işaret etmelidir. Finans, tam manası ile bir “tin bilimi” özelliği gösteremese de, tarihsel bağlamı kaybetmemelidir.

Son bir yorum da, finans'ın sosyal bilim bağları vurgulanarak yapılabilir. Sosyal bilim mücadele aracı olarak, toplumsal bilgi hazinesine katkıda bulunmak amacı ile son birkaç yüzyıldır doğa bilimlerine dayanmaktadır. Yöntem geliştirme açısından etkileşime açık olan sosyal bilimler, dayanaklarını doğa bilimlerinden ve beşerî bilimlerden almaktadır. Bu iki destek sosyal bilimler için hayati önem taşır. Sosyal bilimler için “ne çalışılacak?” sorusu cevaplanırken beşerî bilimlerle desteklenmeli, “nasıl çalışılacak?” sorusu ise hem beşerî hem de doğal bilimlerinin beraber etkileşimi ile cevaplanmalıdır. Finans'ın da, iktisadî bir sosyal bilim olarak, yolunu böyle çizmesi beklenebilir.

Kaynakça

- Alada, D. (1988). "İktisat Düşüncesinde Felsefi Yaklaşımının Önemi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 59/2, 2-17.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu (2003). "İktisatçının Sorumluluğu: Piyasa ya da Toplum" (http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSBMayis5.pdf)
- Benton, T. ve Craib I. (2008). *Sosyal Bilim Felsefesi*, (çev. Ümit Tatlıcan, Berivan Binay), İstanbul: Sentez.
- Brockman, J. (der.) (2007). *Kanıtı Olmayan Gerçekler*, (çev. Duygu Akın), İstanbul: NTV.
- Emiroğlu, K., Danişoğlu, B. ve Berberoğlu, B. (2006). *Ekonomi Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- Fukuyama, F. (2011). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, (çev. Zülfü Dicleli), İstanbul: Profil.
- Gardner, G., Prug, T., Starke, L. (der.) (2008). *World Watch Institute - 2008 State of the World, Innovations for a Sustainable Economy*, London: W.W. Norton & Company.
- Gökberk, M. (1999). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu*, (çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis.
- İşler, O. (2011). "Düşünceden Kaçış Çabasının Öyküsü: İktisadın Felsefeden Kopuşu", İşler, O. ve Yılmaz, F. (der.). *İktisadi Felsefeyle Düşünmek* içinde (s. 39-56), İstanbul: İletişim.
- Kara, A. (2001). *İktisat Kuramında Pozitivizm ve Postmodernizm*, İstanbul: Vadi.
- Kaymakçı, Ö. B. (2013). *Bilim Felsefesi Işığında İktisat Metodolojisi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Miller, M. H. (1999). "The History of Finance: An Eyewitness Account", *The Journal of Portfolio Management*, (13)2, 8-14.
- Mollaer, F. (2005). "Modern Bilim ve Kapitalizmin Erken Bir Eleştirisi: J. J. Rousseau'nun Felsefesi", *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 4, 49-66.
- Özlem, D. (2012). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap.
- Sayar, A. G. (2005). *İktisat Metodolojisi ve Düşünce Tarihi Yazıları*, İstanbul: Ötüken.
- Wallerstein, I. (2003). *Yeni Bir Sosyal Bilim İçin*, (çev. Ender Abadoğlu), İstanbul: Aram.
- Wallerstein, I. (2013). *Sosyal Bilimleri Düşünmemek, 19. yy Paradigmalarının Sınırları*, (çev. Taylan Doğan), İstanbul: BGST.
- Yılmaz, F. (2011). "Anaakım İktisadın Temelden Eleştirisine Doğru: Gizli Felsefi Varsayımların Somutlaştırılması Üstüne Bir Deneme", İşler O ve Yılmaz F (der.). *İktisadi Felsefeyle Düşünmek* içinde (s. 69-92), İstanbul: İletişim.
- Yılmaz, H. (2006). "İşletme Finansı Düşüncesinin Felsefi Kökenleri", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 30, 181-189.

A Critical Review of 'Finance' as a Discipline of Economics from the Perspective of Philosophy of Science

SERDAR BENLİGİRAY

Abstract: *It can be asserted that finance, which is essentially a technical area, as a scientific discipline survives through the methodological support of economics and natural sciences. Despite its denial of being a human creation, as a sub-branch of social sciences the roots and boundaries of finance in economics are obvious: While the discipline of economics concerns with such a vast area of production, sharing and consumption of goods and services, finance focuses on valuation and the market, which are besides mechanism and research subject of economics. This paper aims to critically review the position of finance which has foundations formed by discipline of economics in terms of the concepts and debates in social sciences. The paper, with reference to related debates in the philosophy of science, first contemplates on both social sciences which include finance, and economics which finance intreacts with, and then reviews the scope and problems of finance as a social science; and finally considers alternatives and different approaches that may help finance to create a foresight on its future.*

Keywords: *Philosophy of science, Philosophy of social science, Economics, Finance*